

**MUSTAQIL TA'LIM FAOLIYATIDA "KUNTUG'MISH"
DOSTONINING O'QITILISHI**

Xurramova Dilrabo Alisher qizi

ToshDO'TAU tayanch doktoranti

Annotatsiya: *Ushbu maqolada oliy ta'lim bosqichida mustaqil ta'lim faoliyatida xalq og'zaki ijodi namunasi hisoblangan "Kuntug'mish" dostonini o'qitishga oid yondashuvlar va adabiyot darslarida xalq dostonlarini milliy qadriyatlarga bog'lab o'rgatish, yoshlarda komil insonga xos sifatlarni shakllantirish va ularni tarbiyalash, xalq dostonlarini o'qitishda samarali metodlardan foydalanish haqida fikrlar yoritilgan.*

Kalit so'zlar: *mustaqil ta'lim, folklor, "Kuntug'mish" dostoni, interaktiv metodlar, kreativ tafakkur, badiiy tahlil*

XXI asr ta'lim paradigmasida bilimni tayyor shaklda berish emas, balki uni mustaqil izlanish orqali egallash ustuvor ahamiyat kasb etmoqda. Shu sababli mustaqil ta'lim zamonaviy oliy ta'limning strategik komponentiga aylangan. Ayniqsa, adabiyot va folklor asarlarini o'qitishda mustaqil ta'lim talabaning shaxsiy pozitsiyasini shakllantirish, milliy ongini mustahkamlash va estetik tafakkurni rivojlantirishda muhim rol o'ynaydi.

O'zbek xalq og'zaki ijodi asrlar davomida xalqning hayot tarzini, dunyoqarashini, orzu-umidlarini, axloqiy-ahloviy qadriyatlarini o'zida aks ettirib kelgan bebaho ma'naviy meros hisoblanadi. Ushbu boy an'anaviy ijod namunalari orasida dostonlar alohida o'rin egallaydi. Ayniqsa, "Kuntug'mish" dostoni xalqimizning g'ururi, jasorati, donishmandligi, sadoqati va vafodorligi kabi ijobiy xislatlarini o'zida mujassam etgan asar sifatida adabiyot darslarida muhim o'rin tutadi. Ushbu doston talabalarga nafaqat xalq og'zaki ijodining o'ziga xos badiiy xususiyatlarini o'rgatadi, balki ularning ma'naviy kamolotiga, milliy o'zlikni anglashlariga, vatanga muhabbat va insoniy fazilatlarni qadrlashlariga xizmat qiladi.

Kuntug'mish — o'zbek xalq dostoni Nurmon Abdivoy o'g'li, Ergash Jumanbulbul o'g'li, Egamberdi Ollamurod o'g'li, Bekmurod Jo'raboy o'g'li va boshqa baxshilardan yozib olingan. Ergash shoir va Bekmurod baxshi variantlari nashr etilgan. 12-asrgacha Turkiston va Talas atrofida yashagan turk-o'g'iz qabilalarining turli vaql, afsova va tarixiy qo'shiqlari zaminida, qadimiy o'g'iz epik an'analari asosida paydo bo'lgan. Dostonda no'g'aylar podshosi Avliyoyi Qoraxonning o'g'li bilan Zangar shahri vazirining qizi Xolbeka orasidagi sevgi hikoya etiladi. „Kuntug'mish“ mukammal kompozitsion birlikka ega. Unda zulm va haqsizlik qoralangan, sevgi, vafo, sadoqat va adolat ulug'langan. „Kuntug'mish“ning yozib olingan turli variantlari O'zbekiston Fanlar akademiyasi Til va adabiyot instituti folklor arxivida saqlanadi. Doston „Bulbul

MODERN PROBLEMS IN EDUCATION AND THEIR SCIENTIFIC SOLUTIONS

taronalari“ „O‘zbek xalq ijodi“ kabi to‘plamlarga kiritilgan. H.T.Zarifov, V.M.Jirmunskiy, M.Saidov, T.Mirzayev va boshqa tomonidan tadqiq qilingan.

“Kuntugmish” dostoni o‘zbek xalq qahramonlik eposining yorqin namunasi bo‘lib, unda axloqiy-ijtimoiy g‘oyalar, qahramonlik motivlari, dramatik konflikt va poetik obrazlar uyg‘unlashgan. Ushbu xususiyatlar dostonni mustaqil ta‘lim uchun boy didaktik materialga aylantiradi.

Mustaqil ta‘lim shaxsga yo‘naltirilgan ta‘limning muhim shakli bo‘lib, unda talaba bilim olish jarayonining faol subyekt sifatida ishtirok etadi. Zamonaviy pedagogika mustaqil ta‘limni quyidagi tamoyillar asosida talqin qiladi:

- faoliyatga yo‘naltirilganlik;
- refleksivlik;
- ijodkorlik;
- o‘zini boshqarish.

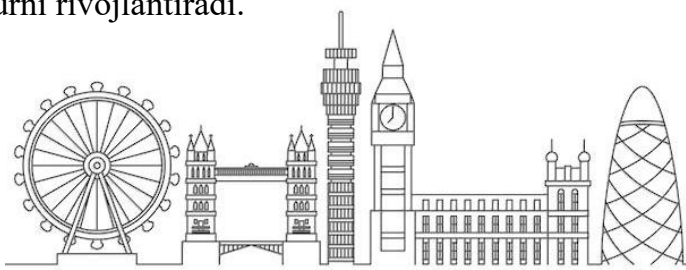
L.S. Vygotskiy ta‘lim jarayonida yaqin rivojlanish zonasining ahamiyatini ta‘kidlab, o‘quvchi mustaqil faoliyat orqali yuqori darajadagi intellektual bosqichga ko‘tarilishini asoslaydi. J. Piaget esa bilim konstruktiv jarayon ekanini, u faol kognitiv izlanish orqali shakllanishini ko‘rsatadi. M. Knowlesning andragogik konsepsiyasiga ko‘ra, mustaqil ta‘lim shaxsning ichki motivatsiyasiga tayanadi.

Folklor asarlarini mustaqil o‘rganish konstruktivistik yondashuvga to‘liq mos keladi, chunki talaba matnni shaxsiy tajribasi orqali talqin qiladi. “Kuntugmish” dostonining o‘qitishdagi ahamiyati quyidagi yo‘nalishlarda namoyon bo‘ladi:

1. Axloqiy-tarbiyaviy yo‘nalish. Dostonda: sadoqat, vatanparvarlik, adolat, iroda kabi qadriyatlar targ‘ib etiladi. Bu esa shaxs tarbiyasida muhim omildir.
2. Kognitiv rivojlanish. Syujet murakkabligi talabaning: sabab-oqibat aloqalarini tushunish, konflikt tahlili, qahramon xarakterini baholash kabi ko‘nikmalarini rivojlantiradi.
3. Estetik rivojlanish esa talabalarda badiiy tasvir vositalari poetik tafakkurni shakllantiradi.

Mustaqil ta‘lim asosida dostonni o‘qitishda quyidagi 5 bosqichli model samarali:

1. Motivatsion bosqich. Bu bosqichda talabalar bilan muhokama jarayoni boshlanadi ya‘ni: qahramon kim? Ideal shaxs qanday bo‘lishi kerak? kabi savollar bilan muhokama qilinadi. Bu bosqich ichki qiziqishni uyg‘otadi.
2. Mustaqil o‘qish bosqichi. Bunda topshiriqlar beriladi.
Topshiriqlar: voqealar jadvali; qahramonlar xaritasi; syujet diagrammasi. Bu struktural tafakkurni rivojlantiradi.
3. Analitik bosqich. Bunda talabalar dostondagi obrazlarni solishtiradi, konfliktni tahlil qiladi, g‘oyani aniqlaydi.
4. Kreativ bosqich. Bunda ijodiy topshiriqlar beriladi:
Ijodiy topshiriqlar: alternativ yakun; sahnalashtirish; kundalik yozish; komiks yaratish. Bu bosqich talabada divergent tafakkurni rivojlantiradi.

MODERN PROBLEMS IN EDUCATION AND THEIR SCIENTIFIC SOLUTIONS

5. Refleksiya bosqichida esa talaba o'z bilimini baholaydi:

- nimani angladim?
- qanday xulosa chiqardim?

Muammoli o'qitish, debat, rol o'ynash metodlari talabaning muloqot madaniyatini, dalillash qobiliyatini, mustaqil fikrini rivojlantiradi.

Dostonni Moodle platformasida orqali o'qitish ham ancha samarali hisoblanadi. Unda forum muhokamasi, testlar, video sharh, interaktiv topshiriqlar orqali o'qitish mumkin. Bu usul mustaqil ta'limni kuchaytiradi.

Tadqiqotlardan olingan tajriba shuni ko'rsatadiki: bu usulda o'qitish talabalar matnni chuqurroq anglaydi; kreativ topshiriqlar motivatsiyani oshiradi; mustaqil o'rganish uzoq muddatli xotirani kuchaytirishga xizmat qiladi. Folklor asarlarini mustaqil ta'lim asosida o'qitish milliy o'zlikni anglashni kuchaytiradi. Bu model reproduktiv o'qitishdan ko'ra samaraliroq.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Vygotskiy L.S. Tafakkur va nutq.
2. Piaget J. The Psychology of Intelligence.
3. Knowles M. Self-Directed Learning.
4. Karimov M. O'zbek xalq og'zaki ijodi.
5. Yo'ldoshev Q. Mustaqil ta'lim metodikasi.
6. Kolb D. Experiential Learning.
7. O'zbek folklori antologiyasi.
8. Sattorov B. Mustaqil ta'lim psixologiyasi.

